

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Михайлів Марія Омелянівна

УДК 347: 341.232.5(477)

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ
МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність: 12.00.03- цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів - 2004

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі цивільного права і процесу Львівського національного університету імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор **Коссак Володимир Михайлович**, завідувач кафедри цивільного права і процесу Львівського національного університету імені Івана Франка

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України **Довгерт Анатолій Степанович**, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри міжнародного приватного та митного права

кандидат юридичних наук, доцент **Васильєва Валентина Антонівна**, Юридичний інститут Прикарпатського університету імені Василя Стефаника, завідувач кафедри цивільного права і процесу

Провідна

установа Одеська національна юридична академія, кафедра цивільного права, Міністерство освіти і науки України, м. Одеса

Захист відбудеться “24” вересня 2004 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.03 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий 20 серпня 2004 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.А. Луць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах перебудови основних сфер суспільного життя в Україні важливого значення набуває міжнародна технічна допомога, яка сприяє реформуванню економіки країни. Ця допомога виражається як у передаванні коштів, майна, обладнання, так і у наданні послуг та інформації, виконанні робіт, навчанні та стажуванні персоналу, передаванні об'єктів інтелектуальної власності, зокрема технологій та ноу-хау.

Залучення міжнародної технічної допомоги прискорює поглиблення структурних, правових реформ, демократизацію суспільства, економічне зростання, підвищення екологічної та ядерної безпеки. Необхідністю забезпечення вирішення перелічених завдань пояснюється затвердженням Кабінетом Міністрів України Стратегії залучення міжнародної технічної допомоги на 2004-2007 роки.

Зважаючи на важливість інституту міжнародної технічної допомоги, удосконалення правових засад залучення та використання ресурсів цієї допомоги є вкрай недостатнім і проблемним. Зауважимо, що упродовж 1990-2001 років практично не існувало жодного нормативно-правового акта, який би конкретно регулював бодай головні моменти діяльності, пов'язаної з міжнародною технічною допомогою.

Ситуація змінилася у 2002 році, коли була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України №153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, у якій знайшов вираження державний підхід до регулювання відносин, зокрема й майнових, стосовно залучення, використання та моніторингу такої допомоги. Проте разом із багатьма позитивними ознаками єдина система, про яку йдеться у згаданій постанові, має низку суперечливих положень, наслідки яких можуть негативно позначитись на ефективності надання міжнародної технічної допомоги.

Безпосередньою підставою одержання технічної допомоги є договори про її надання. Зобов'язальне право й сьогодні не містить положень стосовно таких договорів. Тому договір про надання технічної допомоги, який за своєю природою є цивільно-правовим, не знаходить належного місця у системі класифікації договорів. Відтак очевидно є потреба у чіткій дефініції цього договору, у визначенні його ознак, істотних умов, предмета та інших елементів.

У дисертації відносини з надання міжнародної технічної допомоги досліджуються як об'єкт цивільних правовідносин, з'ясовується правова природа договору про надання міжнародної технічної допомоги та його зміст. Значна увага приділена аналізу такому малодослідженому аспекту як засоби цивільно-правової відповідальності учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги.

Правове регулювання міжнародної технічної допомоги не було предметом дослідження як у вітчизняній, так і в зарубіжній правовій літературі. Більше того, публікації, що висвітлюють цю тематику або розглядають окремі елементи досліджуваної проблеми є поодинокими.

Брак достатньої кількості наукових джерел та невеликий обсяг нормативно-правових актів у досліджуваній сфері зумовило потребу формування власних підходів до аналізу досліджуваного предмета.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планами та програмами наукових досліджень кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка в рамках теми “Проблеми удосконалення цивільного законодавства в умовах інтеграції України в Європейське співтовариство” і затверджена наказом ректора Львівського національного університету імені Івана Франка від 1 липня 2002 року №11/74.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування змісту поняття міжнародної технічної допомоги, виявлення ознак та правової природи договорів, за якими ця допомога надається, а також визначення шляхів та засобів удосконалення правового регулювання міжнародної технічної допомоги.

Відповідно до поставленої мети були поставлені такі завдання:

- визначити поняття “міжнародна технічна допомога”, “реципієнт”, “спеціально уповноважений орган”, “договір про надання міжнародної технічної допомоги” та виокремити ключові терміни, пов'язані з ними;
- розкрити зміст, виявити характерні ознаки, істотні умови та визначити порядок укладення договорів про надання міжнародної технічної допомоги;
- проаналізувати взаємовідносини між суб'єктами даного договору, а саме – донором, реципієнтом, виконавцем та спеціально уповноваженим органом (бенефіціаром);
- виявити суперечності та прогалини у відповідному законодавстві України, які негативно впливають на діяльність стосовно залучення та використання технічної допомоги;
- запропонувати власний проект закону, який зміг би комплексно врегульовувати відносини, пов'язані з наданням міжнародної технічної допомоги.

Об'єктом дослідження є правові відносини з надання міжнародної технічної допомоги.

Предметом дослідження – є цивільно-правові положення та закономірності регулювання відносин, пов'язаних із наданням міжнародної технічної допомоги.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження, в роботі використано загальнонаукові та спеціальні юридичні методи пізнання правових явищ. Зокрема, структурно-системний метод дав можливість висвітлити внутрішню структуру договорів про надання міжнародної технічної допомоги, а також їхнє місце у системі цивільно-правових договорів. За допомогою порівняльного методу встановлено співвідношення досліджуваних договорів з договором про пожертву (різновидом договору дарування), договором про надання гуманітарної та благодійної допомоги, з інвестиційними та іншими договорами, проаналізовані різні підходи до регулювання міжнародної технічної допомоги на прикладі низки зарубіжних країн. Використання формально-юридичного методу дало змогу проаналізувати правові норми, які регулюють залучення та використання міжнародної технічної допомоги, надходження такої допомоги в Україну.

Теоретичною базою дослідження передусім є теоретичні обґрунтування, що стосуються поняття міжнародної допомоги та договорів про її надання. При цьому були використані праці вітчизняних та зарубіжних учених у сфері договірного та інших інститутів, цивільного та міжнародного приватного права, зокрема: Є. Абросімової, П. Барнела, С. Брауна, В.А. Васильєвої, А. Воробйова, В.П. Грибанова, В.Н. Денисова, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, М.С. Дороніної, Р. Кассена, В.І. Кисіля, В.М. Коссака, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця, Г.К. Матвєєва, Р. Мейбері, В. Нанівської, В.Т. Нора, О.А. Підопригори, О.О. Підопригори, П.М. Рабіновича, З.В. Ромовської, Є.О. Харитонова, Я.М. Шевченко, В. С Щербини.

Емпіричною базою дослідження є практика укладення та виконання договорів про міжнародну технічну допомогу.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що вона є першим у вітчизняному правознавстві монографічним дисертаційним дослідженням проблем цивільно-правового регулювання відносин із залучення, надання та використання міжнародної технічної допомоги в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в таких основних положеннях, що виносяться на захист:

- визначено поняття “міжнародна технічна допомога”, а також виокремлено засоби правового стимулювання діяльності щодо її залучення;
- визначено критерії відмежування міжнародної технічної допомоги від інших подібних правових явищ: благодійної допомоги, гуманітарної допомоги, інвестицій, пожертви;
- обґрунтовано колізійну прив'язку відсилання до законодавства країни, з якою найтісніше пов'язані правовідносини стосовно надання міжнародної технічної допомоги;
- сформульовано поняття договору про надання міжнародної технічної допомоги як різновиду правочину, відповідно до якого донор зобов'язується передати безоплатно певні ресурси, цінності з метою забезпечення підвищення соціального розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги (реципієнта), а реципієнт зобов'язується їх прийняти і використовувати відповідно до визначеної сторонами мети;
- визначено перелік істотних умов, які становлять зміст договору про надання міжнародної технічної допомоги;
- сформульовано визначення грантового договору, за яким іноземна держава, міжнародна організація, фізична чи юридична особа – нерезидент (грантодавець) зобов'язується передати на безповоротній основі фізичній чи юридичній особі – резиденту (грантоодержувачеві) фінансові ресурси для реалізації цілей, визначених програмою, проектом міжнародної технічної допомоги;
- визначено правовий статус учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги: донора, виконавця (реципієнта), бенефіціара;
- запропоновано класифікацію договорів про надання міжнародної технічної допомоги за різноманітними критеріями;
- досліджено правові засоби заохочення надання і використання міжнародної технічної допомоги та цивільно-правова відповідальність учасників цих відносин;
- обґрунтовано пропозиції до чинного законодавства, спрямовані на удосконалення регулювання відносин з надання міжнародної технічної допомоги;

- розроблено проект Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” на підставі висновків, обґрунтованих у дисертаційному дослідженні;
- визначено зміст типового договору про надання міжнародної технічної допомоги.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки, які містяться у дисертації, можуть бути використані:

- у законотворчій діяльності – для розробки Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”, для подальшого удосконалення законодавства щодо залучення, надання та використання міжнародної технічної допомоги, зокрема пропозиції до проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” були скеровані у законодавчий орган – Верховну Раду України;
- у практичній діяльності суб’єктів правовідносин з надання міжнародної технічної допомоги – при укладенні договорів про надання міжнародної технічної допомоги;
- у науково-дослідній діяльності – з метою подальшого наукового дослідження проблем, пов’язаних із залученням, наданням, використанням міжнародної технічної допомоги.

Поряд з цим дисертантом виявлені недоліки правового регулювання у сфері залучення та використання технічної допомоги, процедури державної реєстрації проектів та програм такої допомоги. Відтак автором сформульовані пропозиції, спрямовані на їхнє усунення, що, як видається, сприятиме як удосконаленню правових форм залучення технічної допомоги в Україну, так і вироблення цілісного й ефективного підходу до регламентації досліджуваної сфери.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднені на наукових конференціях, зокрема на: Міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів, присвяченій 80-річчю Білоруського державного університету “Удосконалення законодавства і правозастосування на сучасному етапі: проблеми і перспективи” (Мінськ, листопад 2001);. Науково-практичній конференції “Суб’єкти господарювання та економічна злочинність: питання попередження” (Донецьк, листопад 2001); VIII регіональній науково-практичній конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини” (Львів, лютий 2002); Міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів “Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених” (Хмельницьк, квітень 2002);. Науковій конференції “Проблеми державотворення та захист прав людини в Україні” (Острог, квітень 2002); IX регіональній науково-практичній конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні” (Львів, лютий 2003).

Результати дослідження неодноразово розглядалися на засіданнях кафедри цивільного права і процесу Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Результати наукового дослідження висвітлено в 10 публікаціях, у тому числі 4 фахових, 6 – інших опублікованих працях, які відображають наукові здобутки дисертації.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, основної частини, висновків та двох додатків. Перший розділ містить два підрозділи, другий розділ – три підрозділи, третій розділ – два підрозділи. Повний обсяг дисертації становить 214 сторінок, з яких 12 сторінок займає список використаних джерел (139 найменувань) та 15 сторінок – додатки до дисертації.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, ступінь її наукового опрацювання, визначаються предмет, об’єкт, мета і завдання дослідження, обґрунтовується його наукова новизна, викладені основні положення, які виносяться на захист, розкриваються теоретичне і практичне значення роботи, охарактеризовано апробацію результатів дослідження.

У **першому розділі “Загальнотеоретичні проблеми регулювання надання міжнародної технічної допомоги”** досліджується еволюція джерел правового регулювання міжнародної технічної допомоги в Україні, розкрито поняття предмета міжнародної технічної допомоги, дана класифікація міжнародної технічної допомоги. Розділ містить два підрозділи.

Підрозділ перший “Джерела правового регулювання міжнародної технічної допомоги”, присвячено аналізу еволюції законодавства України в сфері надання міжнародної технічної допомоги. На підставі проведеного дослідження виділено три етапи становлення джерел правового регулювання міжнародної технічної допомоги в Україні: 1) відсутність спеціальних правових норм, що регулюють надання міжнародної технічної допомоги та

здійснення регламентації міжнародної технічної допомоги на основі міжнародних договорів – до 1995 року; 2) закріплення міжнародної технічної допомоги в окремих актах законодавства та її фрагментарне регулювання податковим, митним законодавством, законодавством про зовнішньоекономічну діяльність – 1995-2002 роки; 3) комплексне регулювання міжнародної технічної допомоги підзаконним нормативно-правовим актом – постановою Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” – з 2002 року. З прийняттям проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” може бути проголошено новий етап розвитку законодавства України про міжнародну технічну допомогу.

До проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” автор пропонує внести зміни. Зокрема ст.2 Проекту викласти в такій редакції: “Відносини, що виникають під час залучення, здійснення та використання міжнародної технічної допомоги в Україні регулюються цим Законом, іншими законами і підзаконними нормативно-правовими актами України та належним чином укладеними й ратифікованими чи затвердженими міжнародними договорами України. Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про міжнародну технічну допомогу, застосовуються положення міжнародного договору”.

Характеризуючи міжнародні договори України як підставу надання міжнародної технічної допомоги, зауважимо, що у них поєднуються як публічно, так і приватноправові елементи. Так, з одного боку, такі договори укладаються відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів і урегульовують взаємні відносини суб'єктів міжнародного публічного права (а саме держав та міжнародних організацій) з надання технічної допомоги, а з іншого - визначають цивільні права та обов'язки сторін (іноді конкретних органів держави-реципієнта), правовий статус майна, що передається, режим оподаткування цього майна та операцій з ним. Правові форми надання і використання міжнародної технічної допомоги визначаються цивільним законодавством України.

У підрозділі другому “Поняття і види міжнародної технічної допомоги” визначено предмет міжнародної технічної допомоги та проведено класифікацію міжнародної технічної допомоги на окремі види за різними критеріями. Міжнародну технічну допомогу розглядають у різних площинах, зокрема у економічній, політичній, правовій. В дисертації досліджується міжнародна технічна допомога в цивільно-правовому аспекті, крім того узагальнюється практика надання такої допомоги у різних країнах. Детальний аналіз нормативних актів України та зарубіжних країн, приводить до висновку, що міжнародна технічна допомога – це обладнання, матеріали, права інтелектуальної власності, інформація, грошові кошти, роботи (послуги) та інше майно, що надається на підставі договору між донором та реципієнтом (виконавцем) на безоплатній, безповоротній основі з метою забезпечення виконання соціально-економічних проектів (програм).

Проведено також порівняльну характеристику міжнародної технічної допомоги з подібними інститутами – з іноземними інвестиціями, гуманітарною допомогою, благодійництвом, корпоративним управлінням. На основі порівняльного аналізу автор доходить певних висновків, а саме:

- міжнародна технічна допомога є самостійним об'єктом правового регулювання, а неприбутковість міжнародної технічної допомоги не означає, що її слід відносити до іноземних інвестицій, які мають на меті виключно досягнення соціального ефекту;
- предмет міжнародної технічної допомоги та благодійництва є схожим, проте мета використання – різна. Спільною ознакою цих двох категорій є надання допомоги на безоплатній та безповоротній основі. Ці категорії різняться також за суб'єктним складом. Тому не можна застосовувати до врегулювання відносин з надання міжнародної технічної допомоги Закон України “Про благодійництво та благодійні організації”;
- щодо міжнародної гуманітарної та міжнародної технічної допомоги, то збіг смислового змісту при порівняльній оцінці визначальних характеристик цих двох типів допомоги спостерігається лише у двох випадках: “гуманітарна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді виконання робіт або надання послуг” може бути трактована як різновид ресурсів (цінностей), що надаються іноземними чи міжнародними організаціями у вигляді міжнародної технічної допомоги; обидва види допомог належать до категорії безоплатних. Відмінність полягає в різній меті надання зазначених видів допомог і у правових підставах та формах здійснення;
- стосовно міжнародної технічної допомоги та корпоративних прав, то передавати корпоративне право можна лише шляхом відступлення частки у статутному фонді юридичної особи. Проте правова природа і зміст договору про відступлення частки у статутному фонді є зовсім інший, ніж договору, який опосередковує надання міжнародної технічної допомоги. Виходячи з мети і призначення міжнародної технічної допомоги, яка надається на безповоротній основі, слід констатувати, що міжнародну технічну допомогу не можна надавати у вигляді корпоративних прав.

Аналізуючи правову природу міжнародної технічної допомоги, автор поділяє міжнародну технічну допомогу залежно від виду реципієнта та об'єкта, за типами міжнародних договорів.

Другий розділ “Договір як форма здійснення міжнародної технічної допомоги”

складається з трьох підрозділів, в яких досліджується правова природа договору про надання міжнародної технічної допомоги, його зміст та виконання.

У першому підрозділі “Характеристика договору про надання міжнародної технічної допомоги” зазначено, що в науковій літературі відсутні дослідження правової природи договорів про надання міжнародної технічної допомоги. Аналізуючи законодавство, автор доходить висновку, що договір про надання міжнародної технічної допомоги не є зовнішньоекономічним договором, оскільки суб’єктом її одержання є реципієнт, який може бути учасником господарської діяльності, а може і не займатися діяльністю, спрямованою на одержання прибутку. Відтак не можна трактувати міжнародну технічну допомогу як зовнішньоекономічну діяльність, а зовнішньоекономічний договір ототожнювати з договором про надання міжнародної технічної допомоги.

Проведено також порівняльний аналіз цього договору з іншими цивільно-правовими договорами. Підкреслюється, що договір про надання міжнародної технічної допомоги має схожі ознаки з договором про спільну діяльність. В договорах про спільну діяльність та надання міжнародної технічної допомоги сторони передбачають певну мету. Але, якщо за договорами про спільну діяльність сторони зобов’язуються спільно діяти для досягнення спільної мети, то в договорах про надання міжнародної технічної допомоги реалізацію проекту здійснює лише реципієнт. Договори про спільну діяльність можуть мати на меті одержання прибутку. Договори про надання міжнародної технічної допомоги завжди мають безоплатний характер і не мають на меті опосередкування прибуткової діяльності.

Певні спільні ознаки є між договором про надання міжнародної технічної допомоги у вигляді прав інтелектуальної власності та договором комерційної концесії (франчайзингу). Спільним між договором про надання міжнародної технічної допомоги і комерційної концесії є предмет, який може мати комплексний характер і охоплювати як передання виключних прав, так і об’єкти у вигляді ділового досвіду, репутації, інформації тощо. Принципові відмінності полягають у розбіжності цілей цих договорів: метою договору франчайзингу є впровадження в практику нового підприємця – франчайзі, визначеного договором виду конкурентноздатної підприємницької діяльності за рахунок використання досвіду й ділової репутації франчайзера для реалізації відповідних товарів і послуг на нових ринках збуту та одержання прибутку сторонами цього договору.

Договір міжнародного фінансового лізингу має певні ознаки, подібні до договору міжнародної технічної допомоги. Одна із сторін договорів міжнародного фінансового лізингу та надання міжнародної технічної допомоги знаходиться за межами України. Однак суттєвих відмінностей між коментованими договорами значно більше.

По-перше, договір лізингу належить до зовнішньоекономічних договорів, учасниками якого є іноземний суб’єкт господарської діяльності та український учасник зовнішньоекономічної діяльності. По-друге, на відміну від договору про надання міжнародної технічної допомоги договори лізингу завжди є оплатними. По-третє, у разі переходу предмета договору лізингу у власність лізингоодержувача лізингодавець не має права контролювати напрями використання цього майна. Донор після того як предмет договору про надання міжнародної технічної допомоги буде передано реципієнту, має право здійснювати контроль за цільовим використанням майнових ресурсів.

Предметом договору про надання міжнародної технічної допомоги, як і в інвестиційному договорі, є певні цінності матеріального характеру, технології, права інтелектуальної власності тощо. Але в інвестиційному договорі названі цінності вкладаються в об’єкти інвестиційної діяльності з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту. Цінності у вигляді міжнародної технічної допомоги передаються на безповоротній основі у власність реципієнта. Договір про надання міжнародної технічної допомоги не передбачає можливості одержання прибутку. Отже, договори про надання міжнародної технічної допомоги не є різновидом інвестиційних договорів, а мають самостійний характер.

Обґрунтовано положення про те, що договір про надання міжнародної технічної допомоги може бути дво або багатостороннім. Коментований договір є консенсуальним, безоплатним.

Проведений аналіз дав змогу так сформулювати визначення цього договору: договір про надання міжнародної технічної допомоги – це правочин, за яким донор зобов’язується передати безоплатно певні ресурси, цінності з метою забезпечення підвищення соціального розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги (реципієнта), а реципієнт зобов’язується їх прийняти і використовувати відповідно до мети визначеної сторонами.

Підрозділ другий “Зміст договору про надання міжнародної технічної допомоги”

містить детальний аналіз істотних умов договору про надання міжнародної технічної допомоги.

Предметом договору про надання міжнародної технічної допомоги є міжнародна технічна допомога у вигляді, передбаченому законодавством. У дисертації окреслено права та обов’язки сторін договору – донора та реципієнта. Проаналізовано також правову природу грантового договору та запропоновано таке його визначення: за договором про надання гранту іноземна держава, міжнародна організація, фізична чи юридична особа-нерезиденти (грантодавець) зобов’язуються передати на безповоротній основі фізичній чи юридичній особі-резиденту (грантоодержувач) фінансові ресурси для реалізації цілей, визначених програмою, проектом міжнародної технічної допомоги.

Пропонується визнати істотними умовами договору про надання міжнародної технічної допомоги такі: предмет (вид та обсяг допомоги); мета, для досягнення якої надаються кошти, ресурси та послуги; права й обов’язки донора та реципієнта; строк надання допомоги (наприклад, одноразова передача або протягом певного строку); порядок координації надання міжнародної технічної допомоги; календарний графік здійснення заходів для реалізації проекту міжнародної технічної допомоги; порядок використання переданого обладнання або його придбання; порядок звітності перед донором; кошторис витрат на реалізацію проекту; відповідальність реципієнта за нецільове використання допомоги; інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

У підрозділі третьому “Виконання договору про надання міжнародної технічної допомоги” досліджується порядок виконання договору про надання міжнародної технічної допомоги та правовий статус суб’єктів, які безпосередньо залучені до реалізації програм (проектів) міжнародної технічної допомоги. Зокрема, дано визначення поняття виконавця міжнародної технічної допомоги та спеціально уповноваженого органу (бенефіціара). Пропонується в проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” передбачити таку дефініцію поняття виконавця: це будь-яка фізична або юридична особа незалежно від форм власності створена відповідно до чинного законодавства України, що уклала письмовий договір з донором і співпрацює за цим договором з бенефіціаром або іншим спеціально уповноваженим органом, визначеним у міжнародному договорі.

У підрозділі розглянуто порядок акредитації виконавців та реєстрації проектів (програм) міжнародної технічної допомоги.

Обґрунтовується доцільність у разі призначення відповідальної особи за цільове використання міжнародної технічної допомоги покладати обов’язок на реципієнта погоджувати кандидатуру з донором.

У третьому розділі “Правові засоби стимулювання надання міжнародної технічної допомоги” розглядаються правові засоби заохочення здійснення міжнародної технічної допомоги та цивільно-правова відповідальність учасників договірних відносин. Розділ складається з двох підрозділів.

Підрозділ перший “Правові форми заохочення реалізації проектів міжнародної технічної допомоги”, присвячено аналізу системи заохочення здійснення міжнародної технічної допомоги. Зазначено, що у вітчизняному законодавстві лише починають запроваджувати певні заходи заохочення та стимули, які мають своє закріплення, як правило, в міжнародних договорах про надання міжнародної технічної допомоги та в підзаконних актах митних та податкових служб. На сьогодні ще не має спеціального нормативного акта у вигляді закону, який би вирішив ці питання та сприяв залученню міжнародної технічної допомоги. Тому автор пропонує механізм звільнення від оподаткування та сплати мита, зборів та тарифів учасників договірних відносин з надання міжнародної технічної допомоги. Відтак необхідно, щоб безпосередній виконавець програми - реалізації міжнародної технічної допомоги в Україні (реципієнт) мав відповідні пільги в процесі здійснення проекту. Слід передбачати в міжнародних договорах положення про надання

пільг щодо сплати зборів та мита.

На основі аналізу чинного законодавства автор доходить висновку, що з метою забезпечення реалізації програм та проектів технічної допомоги необхідно забезпечити звільнення донорів від сплати мита, податків, інших обов'язкових платежів на товари (предмети), що ввозяться на митну територію України, призначені для реалізації проектів у рамках міжнародних договорів України. Разом з тим протягом терміну чинності зазначених міжнародних договорів доцільно звільнити від податку на додану вартість операції: з ввезення (пересилання) на митну територію України устаткування та обладнання (машини, механізми, прилади, пристрої тощо), транспортних засобів та матеріалів; виконання робіт та надання послуг; закупівлі товарів (сировини, матеріалів, устаткування й обладнання), які не продукують в Україні, але є необхідними для виконання проектів у рамках цих договорів.

Підрозділ другий “Цивільно-правова відповідальність учасників відносин за невиконання або неналежне виконання договорів з надання міжнародної технічної допомоги”. У підрозділі досліджуються умови та форми цивільної відповідальності сторін договору про надання міжнародної технічної допомоги – донора та реципієнта (виконавця) – за порушення договірних зобов'язань.

Зазначено, що на сьогодні існують проблеми щодо правового регулювання механізму цивільно-правової відповідальності сторін договору про надання міжнародної технічної допомоги. Оптимальне врегулювання майнової відповідальності реципієнта та інших осіб, які причетні до використання міжнародної технічної допомоги, сприятиме упорядкуванню відносин у цій сфері, забезпечуватиме захист прав та інтересів донорів і сприятиме ефективній реалізації міжнародної технічної допомоги.

На підставі аналізу юридичної літератури та законодавства автор пропонує проект Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” доповнити статтею “Відповідальність учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги” такого змісту:

“1. Учасники відносин щодо міжнародної технічної допомоги, які її одержують та на яких законодавством покладено обов'язок виконання і моніторингу в разі невиконання або неналежного виконання обов'язків несуть цивільно-правову відповідальність.

2. Учасник договірних зобов'язань, який порушив свій обов'язок, несе відповідальність за збитки, завдані іншій стороні за наявності його вини, якщо інше не встановлено договором або законом.

3. Донор має право розірвати договір про надання міжнародної технічної допомоги у разі її нецільового використання реципієнтом.

4. У разі порушення договору донором реципієнт має право частково або в повному обсязі відмовитися від виконання договірних зобов'язань.

5. Сторона, яка порушила договірне зобов'язання, звільняється від відповідальності, якщо вона доведе, що це порушення сталося випадково або внаслідок непереборної сили.”

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено і дано нове вирішення наукового завдання, що виявляється у дослідженні договірних відносин з надання міжнародної технічної допомоги і формулюванні на цій основі висновків та пропозицій щодо вдосконалення законодавства України в цій сфері. Головні висновки, що відображають погляди дисертанта на цю проблему можна виразити такими положеннями:

- міжнародна технічна допомога – це обладнання, матеріали, права інтелектуальної власності, інформація, грошові кошти, роботи (послуги) та інше майно, що надається на підставі договору між донором та реципієнтом (виконавцем) на безоплатній, безповоротній основі з метою забезпечення виконання соціально-економічних проектів (програм);
- договір про надання міжнародної технічної допомоги – правочин, за яким донор зобов'язується передати безоплатно певні ресурси, цінності з метою забезпечення підвищення соціального розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги (реципієнта), а реципієнт зобов'язується їх прийняти і використовувати відповідно до мети, визначеної сторонами;
- істотними умовами договору про надання міжнародної технічної допомоги є:
  - предмет (вид та обсяг допомоги);
  - мета, для досягнення якої надаються ресурси та послуги;
  - права та обов'язки донора та реципієнта;
  - строк надання допомоги (наприклад одноразова передача або протягом певного терміну);

- порядок координації надання міжнародної технічної допомоги;
- календарний графік здійснення заходів щодо реалізації проекту міжнародної технічної допомоги;
- порядок використання переданого обладнання або порядок його придбання;
- порядок звітності перед донором;
- відповідальність реципієнта за нецільове використання допомоги;
- кошторис витрат на реалізацію проекту;
- інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди;
- відповідно до грантового договору іноземна держава, міжнародна організація, фізична чи юридична особа – нерезидент (грантодавець) зобов'язуються передати на безповоротній основі фізичній чи юридичній особі – резиденту (грантоодержувачеві) фінансові ресурси для реалізації цілей, визначених програмою, проектом міжнародної технічної допомоги;
- основною колізійною прив'язкою регулювання відносин з надання міжнародної технічної допомоги є законодавство країни, з якою найтісніше пов'язані правовідносини із здійснення міжнародної технічної допомоги;
- аналіз низки договорів про надання міжнародної технічної допомоги засвідчив, що вони часто містять відсилання до нормативних актів країни донора. У такому разі витяги з цих нормативних актів повинні додаватися до тексту договору. На думку автора, таку ж вимогу слід застосовувати й до національних нормативних документів реципієнта;
- необхідно передбачити в законодавстві цивільно-правову відповідальність учасників відносин за невиконання або неналежне виконання договорів з надання міжнародної технічної допомоги.
- законодавство про міжнародну технічну допомогу необхідно доповнити положенням про відповідальність державних органів влади такого змісту: “У разі, коли органом державної влади (посадовою особою) в результаті неправомірних дій (бездіяльності) заподіяно збитки донору, шкода відшкодовується цим органом за рахунок власних коштів. При їх відсутності або недостатності відшкодування здійснюється з державного бюджету відповідного рівня”. Відтак у бюджетному законодавстві необхідно передбачити джерела відшкодування заподіяної шкоди.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Михайлів М.О. Міжнародна технічна допомога як юридична категорія // Держава і право. Збірник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького АН України. -Вип.13.-К.,2001.-С. 35-38.
2. Михайлів М.О. Співвідношення понять “міжнародна технічна допомога” та “міжнародна гуманітарна допомога” // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. -Вип. 37.-2002.-С.320-323.
3. Михайлів М.О. Правові засади здійснення міжнародної технічної допомоги // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права.-2002.-№2.-С.224-227.
4. Михайлів М.О. Вдосконалення законодавства як умова захисту прав учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги // Наукові записки. Серія “Право”.- Острог: НаУ “ОА”,2002.-С.324-328.
5. Михайлів М.О. Попередження правопорушень у сфері надання міжнародної технічної допомоги // Збірник матеріалів “Круглого столу” “Суб’єкти господарювання та економічна злочинність: питання попередження”.-2002.-Донецьк.- С.61-63.
6. Михайлів М.О. Проблеми правового регулювання відносин в сфері надання міжнародної технічної допомоги // Матеріали міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. - Мінськ. – 2002.-С.30-32.
7. Михайлів М.О. Правовий статус реципієнта в договорах про надання міжнародної технічної допомоги //Матеріали VIII регіональної науково-практичної конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини”. Вісник Львівського університету імені Івана Франка. - 13-14 лютого Львів. -2002. – С.182-183.
8. Михайлів М.О. Учасники правовідносин з надання міжнародної технічної допомоги // Спецвипуск №1, збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів “Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених”, Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. -2002.-С.103-104.

9. Михайлів М.О. Договір про надання міжнародної технічної допомоги // Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні”. Вісник Львівського університету імені Івана Франка. - 13-14 лютого Львів. -2003. – С.293-294.
10. Михайлів М.О. Правові заходи заохочення міжнародної технічної допомоги // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. – Вип. 38.-2003.-С.340-346.

АНОТАЦІЯ

Михайлів М.О. Цивільно-правові засади надання міжнародної технічної допомоги в Україні
– Рукопис.

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03. – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. - Львівський національний університет імені Івана Франка. - Львів, 2004.

Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, першим в Україні комплексним дослідженням проблем правового регулювання відносин у сфері надання міжнародної технічної допомоги, в якій на підставі чинного законодавства та практики досліджуються особливості залучення, надання та використання міжнародної технічної допомоги з урахуванням зарубіжної практики та міжнародних актів. Розкривається специфіка правового регулювання надання міжнародної технічної допомоги на підставі цивільних договорів. Проводиться аналіз правових засобів заохочення осіб, які здійснюють реалізацію програм (проектів) міжнародної технічної допомоги та цивільно-правової відповідальності учасників відносин за невиконання або неналежне виконання договорів з надання міжнародної технічної допомоги. Значна увага приділяється розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства про надання міжнародної технічної допомоги.

Ключові слова: міжнародна технічна допомога, реципієнт, донор, договір про надання міжнародної технічної допомоги, грант.

АННОТАЦИЯ

Михайлов М.Е. Гражданско-правовые меры урегулирования международной технической помощи в Украине.
– Рукопись.

Автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. - Львовский национальный университет имени Ивана Франко. - Львов, 2004.

В диссертации проведено комплексное исследование договора о международной технической помощи как гражданско-правового договора. Рассмотрен вопрос о юридической природе международной технической помощи. Проанализированы различные определения международной технической помощи, в соответствии с которыми международная техническая помощь - это оборудования, материалы, права интеллектуальной собственности, информация, денежные средства, работы (услуги) и другое имущество, которое передается на основании договора между донором и реципиентом (исполнителем) на безвозмездной безвозвратной основе с целью обеспечения исполнения социально-экономических проектов (программ).

Большое внимание уделено вопросу классификации международной технической помощи по различным критериям. Произведен анализ договора о международной технической помощи с договорами, имеющими некоторое сходство, а именно с соглашениями о совместной деятельности, договором коммерческой концессии (франчайзинга), договором международного финансового лизинга, инвестиционным договором, договором займа и договором дарения.

На основе анализа, автор предлагает свою классификацию договоров о предоставлении международной технической помощи, позволяющих обнаружить особенности и создает основания для дальнейшего усовершенствования и систематизации законодательства о международной технической помощи, глубокому изучению юридической природы этих сделок.

Произведен анализ договора о предоставлении международной технической помощи в контексте классификации гражданско-правовых сделок и договоров на отдельные виды. Обосновано положение о том, что этот договор может быть дво- или многосторонним. Договор о предоставлении международной технической помощи является консенсуальным, безвозмездным, бесповоротным.

С целью определения юридической природы договора о предоставлении международной технической помощи в диссертации анализируются различные мнения по этому вопросу, в соответствии с которыми указанный договор рассматривается в качестве разновидности других гражданско-правовых договоров (коммерческой концессии, лизинга, инвестиционного договора и др.) или как смешанный договор. Отстаивается точка зрения о самостоятельной юридической природе договора о предоставлении международной технической помощи, основной правовой целью которого является передача оборудования, материалов, денежных средств и другого имущества на безвозмездной бесповоротной основе с целью обеспечения выполнения социально-экономических проектов (программ).

В результате исследования автор приходит к следующей формулировке определения договора о предоставлении международной технической помощи: это сделка, в соответствии с которой донор обязуется безвозмездно передать определенные ресурсы, ценности с целью обеспечения повышения социального развития и научно-технического уровня получателя этой помощи (реципиента), а реципиент обязуется их принять и использовать для достижения цели сторон.

Отдельно изучен вопрос относительно существенных условий договора. Обобщая результаты проведенного правового анализа существенных условий договора о предоставлении международной технической помощи, диссертант предлагает предусмотреть их в проекте Закона Украины “О международной технической помощи” и в примерном договоре.

По мнению автора, существенными условиями договора о предоставлении международной технической помощи являются: предмет договора (вид и объем помощи); цель, для достижения которой предоставляются ресурсы и услуги, права и обязательства донора и реципиента, срок предоставления помощи (например, одноразовая передача или в течение определенного периода времени); порядок координации предоставления международной технической помощи, календарный график осуществления мероприятий для реализации международной технической помощи; порядок использования переданного оборудования или порядок его приобретения; порядок отчетности перед донором; смета затрат на реализацию проекта; ответственность сторон за нецелевое использование помощи; другие условия, относительно которых по заявлению хотя бы одной из сторон стороны должны прийти к соглашению. Рассмотрен вопрос о правах и обязанностях донора и реципиента в договоре о предоставлении международной технической помощи.

В последнем разделе исследованы вопросы о правовых мерах поощрения, осуществления международной технической помощи и гражданско-правовой ответственности участников гражданско-правовых отношений. В частности анализируется система поощрений, осуществления международной технической помощи. Автор указывает, что в настоящее время отсутствует специальный нормативный акт в виде закона, который бы решил вопрос внедрения стимулов и поощрений и содействовал привлечению международной технической помощи. Поэтому автор предлагает механизм освобождения от налогообложения и уплаты пошлины, сборов и тарифов участников договорных отношений относительно предоставления международной технической помощи.

Диссертантом изучаются условия и формы гражданско-правовой ответственности сторон соглашения – донора и реципиента (исполнителя) – за нарушение обязательств по договору о предоставлении международной технической помощи. Автор указывает, что оптимальное урегулирование имущественной ответственности реципиента и других лиц, которые причастны к использованию международной технической помощи, будет содействовать в упорядочении отношений в этой сфере, обеспечивать защиту прав и интересов доноров.

На основании произведенного в диссертации исследования сделаны соответствующие теоретические выводы и практические рекомендации, направленные на совершенствование законодательства Украины о международной технической помощи.

Ключевые слова: международная техническая помощь, реципиент, донор, договор о предоставлении международной технической помощи, грант.

SUMMARY

Mykhailiv M.O. Civil-law foundations of international technical assistance allotment in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation for the scientific degree of candidate of juridical science on specialty 12.00.03. - Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. Ivan Franko Lviv National University. - Lviv, 2004.

The dissertation is an independent completed scientific work, the first in Ukraine complex research of the problem connected with law regulation relations in the sphere of international technical assistance allotment, in which on the basis of the valid legislation and practice the peculiarities of attraction allotment, and utilization of the international technical assistance with the consideration of the foreign practice and international acts are researched.

The specificity of the law regulation for the international technical assistance allotment on the basis of the civil agreements is characterized. The analyses of the lawful means for the individuals countenance, who accomplish the realization of the international technical assistance and the civil-law responsibility of the members of the agreements for the in execution or the undue execution of the agreements about the international technical assistance is being held.

The considerable attention is paid to the elaboration of the motions about the improvement of the legislature for the international technical assistance allotment.

Key words: international technical assistance; recipient; donor; the agreement about the international technical assistance allotment; grant.

Підписано до друку 09.08.2004 р. Формат 60х90/16.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. №243.

Надруковано видавничим центром
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Дорошенка, 41.